

Dr. Somorjai Ferenc
1900-1981

IV. NÖVÉNYNEMESÍTÉSI EMLÉKNAP ÉS KONFERENCIA
(NEK' 2025) Debrecen, DAB Székház, 2025. december 09

**Somorjai Ferenc munkássága a rizs
honosításában, nemesítésében és a
rizstermesztési technológia
kidolgozásában**

Dr. Matuz János

1. dia

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm a szervezőknek, hogy ezen a IV. Növénynemesítési Emléknapon a vízgazdálkodáshoz, öntözéshez kapcsolódva Ismertethetem Önökkel dr. Somorjai Ferenc munkásságát. Ki volt Ő? Tömören összefoglalva: *Kiváló növénytermesztő, nemesítő, honosító és intézet igazgató volt egy nagyon nehéz történelmi korszakban.*

Dr. Somorjai Ferenc
1900. 04. 30. Nagykörös, Arany János Főgimnázium
1918. érettségi,
1919 Gazdasági Akadémia Debrecen, Keszthely,
gazdász oklevél 1921
1922-26 gyakornok
Somogyzentimre Mg-i Iskola
Kecskemét földművesiskola
Bp. Tudományegyetem Közgazdaságtud. Kar,
1924. okleveles gazda.
Szeged Tudományegyetem Állam- és Jogtud. Kar,
doktori diploma 1928.
1927 Magyar Kir. Alföldi Mezőgazdasági Intézet,
Növénytermesztési Kísérleti Állomás, Szeged,
gyakornok,
1933. kísérletügyi asszisztens, majd fő-ad junktus
1939-1949 igazgatóhelyettes

2. dia

125 évvel ezelőtt született Nagykörösön, egy református családban. Szülei mindketten nagykörösiek, apja, Somorjai Ferenc szőlészettel, kertészettel foglalkozott kisbirtokán. Édesanyja Czakó Borbála volt. Elemi és középiskolai tanulmányait Nagykörösön végezte, s 1918-ban érettségizett az Arany János

Főgimnáziumban. Egyidejűleg gyorsírói oklevelet is kapott. Tanulmányait a Debreceni Gazdasági Akadémián folytatta, ám gazdász oklevelét Keszthelyen kapta 1921-ben. Első munkahelye a somogyszentimrei Mezőgazdasági Szakiskola majd a kecskeméti Földművesiskola, ahol gyakornok beosztásban vett részt az oktatásban. Ez időszak alatt két másik egyetemre is járt. 1924-ben Budapesten közgazdasági, 1928-ban pedig Szegeden állam- és jogtudományi diplomát vehetett át.

1927-ben, pályázat útján került a szegedi, Magyar Királyi Alföldi Mezőgazdasági Intézet Növénytermesztési Kísérleti Állomására gyakornoknak. A Kísérleti Állomás vezetője 1932-ig Havass Géza, 1932-től 1948-ig Obermayer Ernő, akiknek irányításával elsajátította a növénytermesztési, zöldtrágyázási és műtrágyázási kísérletezés technikáját és elméletét. Szorgalmára jellemző, hogy már 1927-ben cikket írt a Kísérletügyi Közleményekbe a fűszerpaprika kísérletek eredményeiről, és 9 cikket 1932-ig a Köztelekbe. 1933-ban kísérletügyi asszisztens, majd fő-adjunktus lett. Ezek a státuszok önálló munkavégzésre (kísérletezésre) jogosították fel. A II. világháború alatt, 1941-ben a Növénytermesztési Kísérleti Állomás átalakult Növénytermesztési és Növénynemesítő Kísérleti Intézetté, igazgatója Obermayer Ernő, igazgató helyettese Somorjai Ferenc lett.

Az Alföldi Mezőgazdasági Intézetben működő 4 intézmény 1950. október 1-jén Szegedi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet néven egyesült, ebből lett 1955-től Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet (DMKI). Somorjai Ferenc 1950-től 1960-ig, a nyugdíjazásáig ennek az igazgatója, valamint az 1955-ben az intézethez csatolt bányászati, makói és kalocsai gazdaságok vezetői teendőit is ellátta.

1952-ben mezőgazdasági tudományok kandidátusa lett. 1960-ban nyugdíjba vonulásakor a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetéssel ismerték el munkásságát.

1950-1960 igazgató, Szegedi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, majd Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet (DMKI) bánkúti, makói és kalocsai gazdaság igazgatója is

1952: mezőgazdasági tudományok kandidátusa

1960. Munka Érdemrend arany fokozata

1961-1974 DMKI és GKI nyugdíjas tudományos szaktanácsadó

4. dia

Publikációs tevékenysége 1927-től 1974-ig tartott.

Somorjai Ferenc kutatási témái, cikkei alapján

Fűszerpaprika 1927, 1929, 1930 Alföldi állattenyésztés 1930 Szudánifű, 1932, 1935 Takarmányrépa kísérletek 1934 Fahamu jelentősége 1939 Szénakészítés 1939 Édes csillagfűrt 1942 Őszi mélyszántás 1950 Gyepfeltörés és telepítés 1933, 1943 Búza kísérletek 1929, 1936, 1937, 1940, 1943	Kender vetése, 1930. Fűmag vetés ideje 1931, 1960 Takarmánykáposzta 1932. Abrakhüvelyesek 1936, 1938 Tormatermesztés 1939 Hagyma műtrágyázása 1941 Sumac édesbírók 1944 Henger szerepe 1972 Zöldtrágyázás 1949, 1956, 1958 Kukorica 1942, 1944, 1958, 1961, 1965
--	--

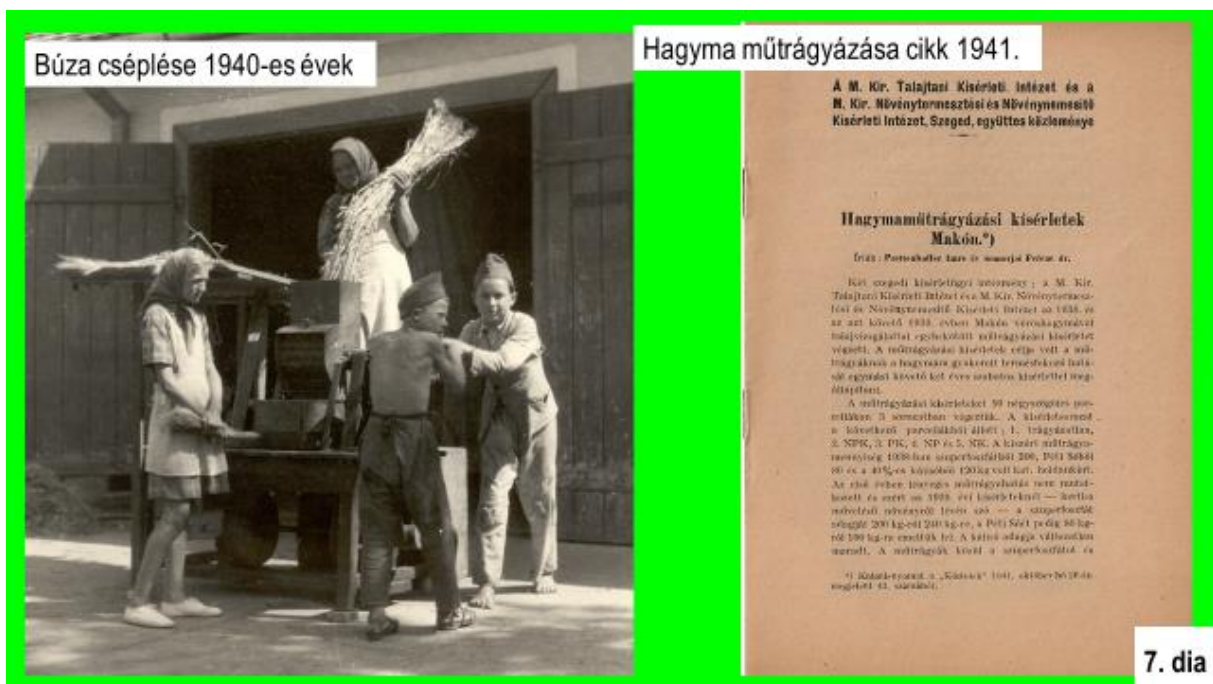
Új burgonya korai termesztés 1931, 1941, 1952, 1954
 Homoki lucerna 1935, 1941, 1956, 1960, 1961, 1965, 1966
 Hüvelyesek (borsó, szójabab, csicseri borsó, tehénborsó, homoki bab, lencse, lóbab, földimogyoró szegletes lednek) 1935, 1940, 1955, 1966, 1971
 Őszi zab 1967, 1968, 1969, 1971

Hazai rizstermesztés 1937, 1939, 1940, 1942, 1943, 1948, 1951, 1954, 1955, 1957, 1964
A Gabonatermesztési kutató intézet jubileumi évkönyve 1974

5. dia

E kutató széleskörű munkáját mutatják ezek a témák: fűszerpaprika palántázás, búza vetőmagcsávázás, kender vetésének szempontjai, alföldi állattenyésztés, fűszerpaprika műtrágyázása, újburgonya termesztése, fűmag vetésének ideje, szudáni fű és takarmánykáposzta tarlónövényként, takarmánykáposzta termesztése, lucerna, rizs, stb.. Termesztési kísérleteiben a vetésforgó, a trágyázás, a gyepesítés, a gabonarozsda, a vetőmagcsávázás, a vetésidő, a vetőmag mennyiség, a művelőeszközök (pl. a henger) hatása, a talajjavítás egyaránt szerepeltek. Ezek eredményeként számos növényfaj agrotechnikáját dolgozta ki.

A II. világháború alatt is folytak a kísérletek, annak ellenére, hogy a férfi alkalmazottak jelentős része a fronton volt, majd az orosz megszállás és sok minden más körülmény nehezítette a kísérletezési munkát.

Ő javasolta a burgonya termesztésének tarlóba ültetési módszerét, amelyet még napjainkban is használnak a Dél-Alföldön.

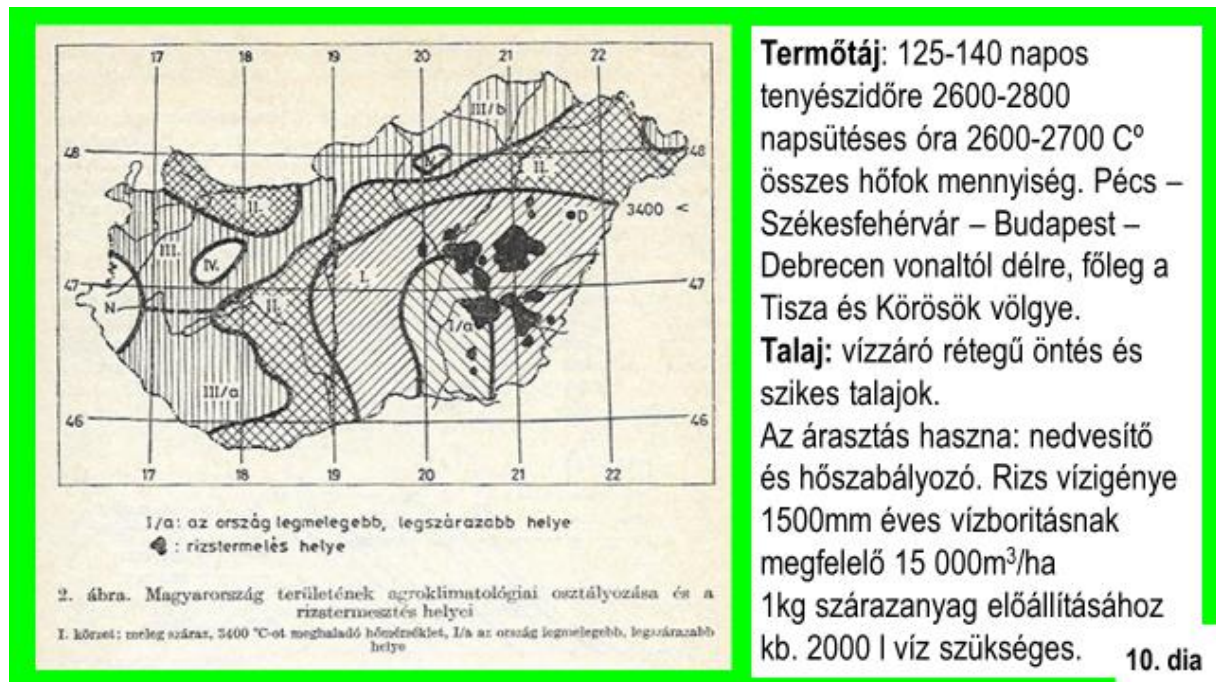

A kutatási témáit ismertető dián (5. dia) látható, hogy sok évig foglalkozott a rizsszel. Miért? Mert Trianon után az ország elveszítette a dél-bánáti rizstelepeket. Az Alföldi Mezőgazdasági Intézet feladatként kapta, hogy dolgozza ki, hogy az Alföldön hol lehetne rizst termelni és hogyan. Meg kellett találni a rizs termesztésére alkalmas talajokat, a hazai rövidebb tenyészidőhöz való fajtákat és a termesztés módszereit.

Ezért végezték 1933-1938 között a szegedi Talajtani, a Növénytermesztési és a Növénynevelési Kísérleti Intézet kutatói – Herke S., Obermayer E., Somorjai F. – a rizses kísérleteiket, hogy megalapozták velük a hazai rizstermesztést.

Termőtáj: 125-140 napos tenyészidő, 2600-2800 napsütéses óra, 2600-2700 C° összes hőfok mennyiség. Pécs – Székesfehérvár – Budapest – Debrecen vonaltól délre, a Tisza és Körösök völgye.

Talaj: vízzáró rétegű öntés és szikes talajok.

Az árasztás kettős haszna: nedvesítő és hőszabályozó. 1kg szárazanyag előállításához kb. 2000 l víz szükséges. Rizs vízigénye 1500 mm éves vízborításnak megfelelő 15 000 m³/ha.

A fajtakérdés megoldására Obermayer Ernő 1932-től 4 világrész 14 országából származó 103 rizsfajtaival kezdett összehasonlító vizsgálatokat. 30 európai, 44 ázsiai, 6 afrikai, 7 északamerikai és 16 délamerikai rizs.

A kísérleteket először Gyevi-Fertőn végezte, de a talaj nagy szódataralma miatt ez a hely vizsgálatokra alkalmatlan volt. Ezután a kísérleteket a gyantéi uradalom varsányhelyi gazdaságában folytatta tovább.

A kísérletben 6 fajta bizonyult megfelelőnek. A Bánátban hosszabb idő óta termesztett Bánlaki, a Varsányhelyi 1 fajta, amelyet egy bolgár fajtából nemesített Krasznay Andor nemesítő, aki Sarkadkeresztúr melletti Varsányhely-pusztán dolgozott. A Pestano és a St. Giacomo olasz fajták, továbbá a Szovjetunióból származó Arpa Shali és a Dunghan Shali. Ezek közül a Dunghan Shalinak volt döntő befolyása rizstermesztésünk fejlődésére (Belov küldte Taskentből Obermayernek). Ebből nemesítette Schüller Ferenc, Szelényi Ferenc, Szabó Rózsa közreműködésével az Ömirt rizseket, amelyek már 1943-ban állami elismerésben részesültek (ÖMIRT Öntözési Mezőgazdasági és Ipari Részvény Társaság). Ezek tenyészideje megfelelt a hazai viszonyoknak, minőségük világviszonylatban is kiváló volt. Ugyanakkor súlyos hibáik is voltak: erősen peregték, csak kézzel lehetett betakarítani, hajlamosak voltak a bruzonéra. E hibáik ellenére termesztésük erősen fellendült, 1939-ben még csak 28,

de 1944-ben már 4892 hektáron termesztik. A II. világháború befejezése után vetésterületük nagyon lecsökkent, majd hamarosan gyors növekedésnek indult (1948: 13 402, 1955: 50 353 ha) majd ismét jelentősen lecsökkent (1960: 27 644, 1965: 17 533 ha). A terület csökkenés oka a brusone járványok miatt a fajták leromlottak. Ezért szükséges volt új fajták honosítása, nemesítése.

Fajtakérdés: Obermayer Ernő 1932-től 1936-ig 4 világrész 14 országából származó 103 rizsfajta kísérlete (Gyevi-Fertő majd a gyantái uradalom varsányhelyi gazdasága)

6 fajta: Bánlaki, Varsányhelyi 1 (nemesítő **Krasznay Andor**), Pestano, St.

Giacomo, Arpa Shali, **Dunghan Shali**

Új nemesített fajták: Ömirt 39, Ömirt 210, Ömirt 239 rizsek 1943.

nemesítők: Schüller Ferenc, **Szelényi Ferenc**, Szabó Rózsa

Szegedi szakállas rizs

nemesítő: **Somorjai Ferenc**

Kákai 203, Kákai 162, Szarvasi korai, Szarvasi karcsú, Szarvasi 70

Nukleoryza, Mutashali, M-225, M488, Janka, Dáma

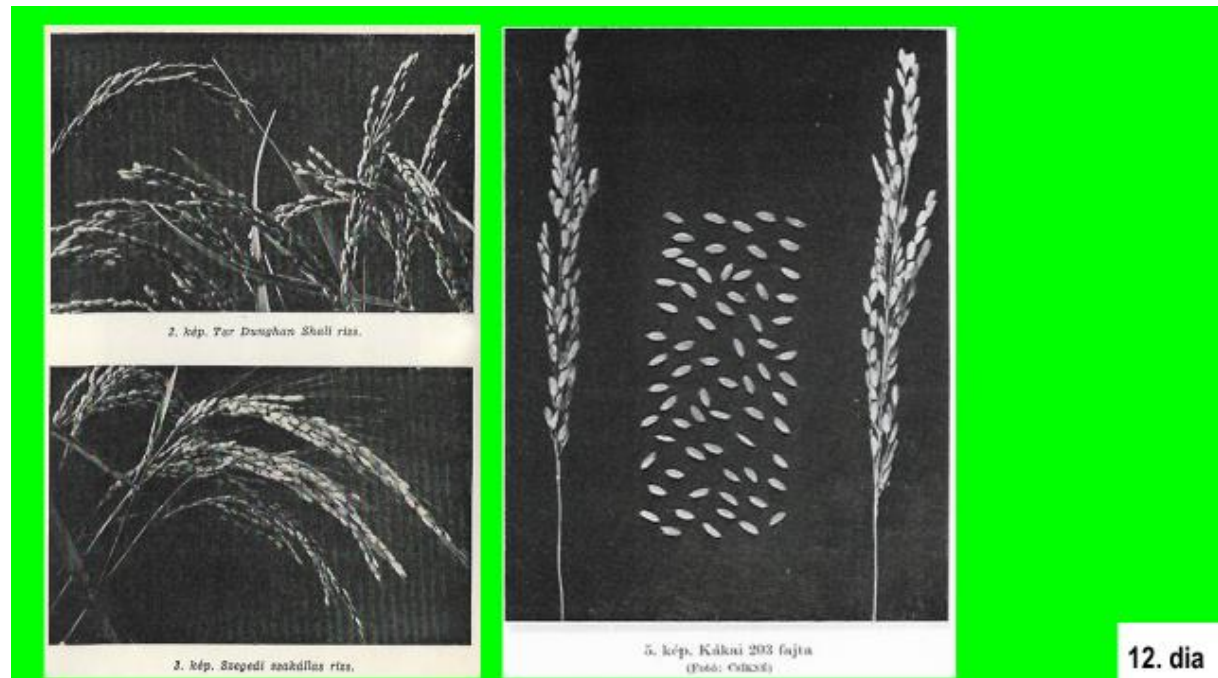
nemesítők: Lajos János, Kállay Kornél, Falábú László,

Sajó Zoltán, Simon József, **Simonné Kiss Ibolya**, Litauszki István,

Árvai Zsuzsanna, Müller Ferenc, Szakáll György, Heszky László,

Jancsó Mihály, Pauk János és mások

11. dia

12. dia

Csak néhány hazai rizsfajtát említve, ezek

Szegedi szakállas rizs, nemesítője **Somorjai Ferenc**

Kákai 203, Kákai 162, Szarvasi korai, Szarvasi karcsú, Szarvasi 70, Nukleoryza, Mutashali, M-225, M488, Janka, Dáma stb.

nemesítők: Lajtos János, Kállay Kornél, Falábú László, Sajó Zoltán, Simon József,

Simonné Kiss Ibolya Litauszki István, Árvai Zsuzsanna, Müller Ferenc,

Szakáll György, Heszky László, Jancsó Mihály, Pauk János és mások

A rizstermesztésre alkalmas termőterületek, talajok meghatározása és a megfelelő fajták honosítása és nemesítése mellett szükség volt a termesztés technika kialakítására. Somorjai Ferenc 1933-1938 között kidolgozta a rizs termesztésének módszereit.

A rizs termesztés technológiája

Somorjai Ferenc 1933-1938 között kidolgozta a rizs termesztésének módszereit. Monokultúra, vetésváltás, vetésforgó
Vetés: kézi, gépi, földbe vagy vízbe
Palántázás előnye, hátránya
Növényápolás: gyomirtás
Árasztások ideje, módja, vízmennyisége
Aratás: kézi (sarlózás), gépi
Stb.

Rizs vetése Gyantén 1935

13. dia

Kísérleteiben, cikkeiben a következő témák szerepeltek: Monokultúra, vetésváltás, vetésforgó. Vetés: kézi, gépi, földbe vagy vízbe (13. dia.), Palántázás (14. dia) előnye, hátránya, Növényápolás: gyomirtás,

Rizstermesztési kísérletek Varsányhelyen, Palántázás 1939

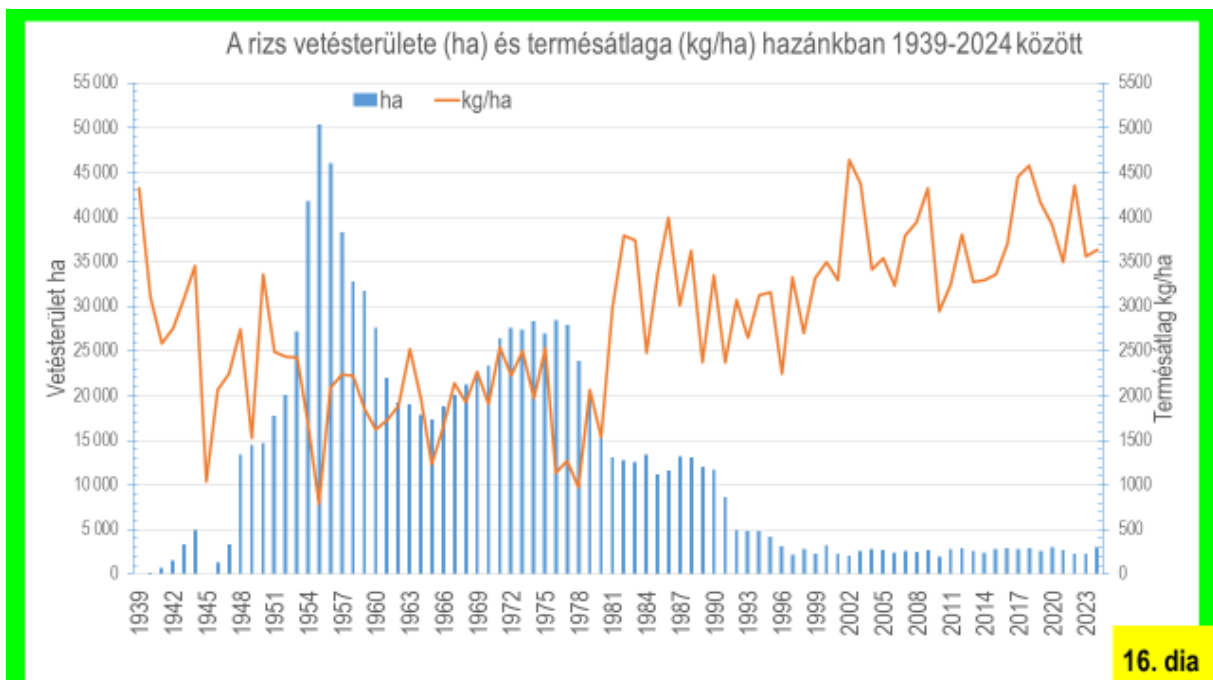

14. dia

Árasztások ideje, módja, vízmennyisége. Aratás: kézi (sarlózás), gépi, stb., a lesarlózott rizskévék kúpokba rakása (15. dia).

Somorjai Ferenc által kidolgozott rizs termesztési technika hozzájárult e faj termesztésének hazai elterjedéséhez. az 1950-es években 40-50 ezer hektár volt a rizs vetésterülete. Amint az ábrából (16. dia) látható, a terület és a termésátlag is rendkívül ingadozó volt. Az utóbbi 25 évben a rizs vetésterülete mindig 5 ezer hektár alatt volt, általában 2-4 ezer hektár között, a termésátlaga 3-4,5 t/ha közt van.

Somorjai számos cikket írt a rizs termesztéséről. Tapasztalatait Járányi Györggyel közösen írt 1954-ben megjelent „Rizstermesztés” című könyvben foglalta össze.

Somorjai Ferenc nemcsak növénytermesztési kísérleteivel alkotott maradandót, hanem nemesített vagy honosított növényfajtaival is. Az 1933-1938 években Obermayer Ernővel együtt honosította a Dunghan Shali, és az Arpa Shali rizsfajtákat, amelyek alkalmasak voltak a hazai termesztésre: Az Arpa Shali fajtából nemesítette a Szegedi Szakállas rizst. A tarackbúza, keskenylevelű rétipерje, a rózsaburgonya, a homoki bab, a csemege bab fajtái mellett fontos növénye volt: a kukorica és a zab is.

DR. SOMORJAI FERENC

NEMESÍTÉSI ÉS HONOSÍTÁSI EREDMÉNYEI

Földimogyoró: honosítás korai piros magvú török fajták 1936

Rizs: Dunghan Shali, Arpa Shali 1938
nemesítés: **Szegedi szakállas** 1950

Tarackbúza: **Szegedi tarack búza** 1942 és 1958

Keskenylevelű rétipерje: **Szegedi keskenylevelű réti perje** 1942 és 1960

Édes cirok: nemesítés és honosítás 1943

Csemege bab: **Szegedi korai sárgabab** 1951

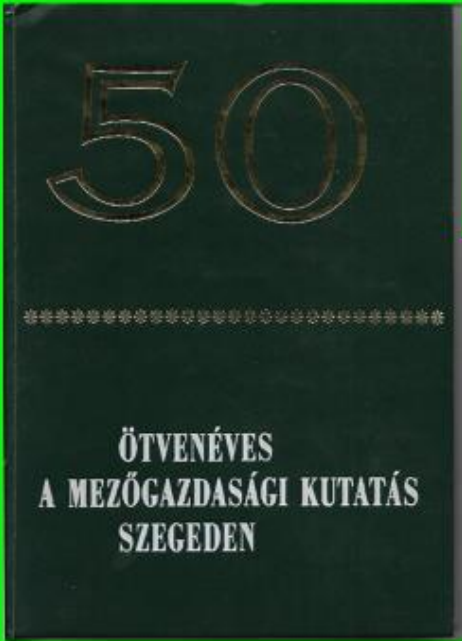
Kukorica: **Szegedi sárga lófogú kukorica** 1952

Őszi zab: **Újszegedi őszi zab** 1967

A Szegedi sárga lófogú kukorica nemesítését 40-es években kezdte a Funk fajta populációjának felhasználásával. A Szegedi sárga lófogú kukorica 1952-ben kapott állami elismerést. Közel másfél

évtizedig termesztették sikerrel, főleg az Alföld déli részén és a Dunántúl keleti felében. Az Újszegedi őszi zab fajtája 1967-ben kapott állami elismerést.

19. dia Az *utolsó nagy munkája* a Gabonatermesztési Kutató Intézet jubileumi évkönyve volt, Ő volt a főszerkesztő, számos cikket is Ő írt ebben a könyvben.

**Gabonatermesztési
Kutató Intézet
Jubileumi
Évkönyve
1974**

Írták:
Antal József, Barabás Zoltán, Benedek László, Erdei Péter, Gráczol Géza, Harmati István, Kocsárdi Sándor, Kovács László, Lelley János, Magassy Dániel, Mohácsi Tivadar, Nagy László, Németh János, Prettenhoffer Imre, Somorjai Ferenc, Szirtes János, Visnyovszky Zsigmond

Szerkesztették:
Somorjai Ferenc
Magassy Dániel

Lektorálta:
Lelley János

19. dia

Tudományos aktivitását nyugdíjasként is megőrizte. 1961-1970 között a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet és 1970-74 között a Gabonatermesztési Kutatóintézet nyugdíjas, tudományos szaktanácsadója volt (20. dia).

**1961-1974 DMKI és GKI
nyugdíjas tudományos
szaktanácsadó
1974. Baross László
emlékérem**

358 megjelent cikke és a rádióban tartott előadásai mindig a gazdák ismereteinek gyarapítását szolgálta, szakmailag igényes, közérthető módon.

†1981. június 29. Szeged,

Köszönöm a figyelmet

20. dia

1974-ben a Gabonakutató vezetése Baross László emlékéremmel tüntette ki. Egyetemi diplomáinak 50 éves évfordulója alkalmából 1971-ben a *Keszthelyi Agrártudományi Egyetemtől*, 1974-ben a *Közgazdaságtudományi Egyetemtől* és 1978-ban a *Szegedi Jogtudományi Egyetemtől* kapott Arany diplomát.

Életének 82. évében 1981. június 29-én hunyt el, hamvai a szegedi belvárosi temetőben nyugszanak. Halála után, az Őt személyesen is jól ismerő dr. Magassy Dániel, a GKI akkori igazgatóhelyettese azt írta róla, hogy: „*Somorjai Ferenc a mezőgazdasági kutatás sokoldalú, elkötelezett szolgálója, mindig jobbat kereső és ismereteit önzetlenül közkinccsé tévő ember volt. Olyan, aki kellő méltósággal bírt ahhoz, hogy környezete tisztelve becsülje, aki készséggel munkálkodott együtt másokkal, akit igaz emberség, segítőkézség, szerénység és jóakarat jellemezett*”. 358 megjelent cikke és a rádióban tartott előadásai mindig a gazdák ismereteinek gyarapítását szolgálta, szakmailag igényes, közérthető módon.

Dr. Somorjai Ferenc is elmondhatná magáról, amit Horatius írt az egyik versében „*non omnis moriar, multaque pars mei, vitabit Libitinam*” Szabad fordításban „nem halok meg teljesen, sok minden, ami bennem él, elkerüli a halált”. És ez valóban így van, e nagyszerű tudós növénytermesztő, nemesítő és honosító emlékét nem csak családja és leszármazottjai, hanem írásai, elismert növényfajtái, termesztési módszerei, tanítványai, barátai és ismerősei is megőrzik. Ezeken kívül, hála Istennek, az ilyen rendezvények, mint a mai is, frissen tartják emlékét.

Köszönöm a figyelmet.